

JAHON IQTISODIYOTI VA XALQARO MUNOSABATLAR

Maxmudova Zilola Ma'murjon qizi
Qo'qon universiteti Ta'lim menejmenti
1 - kurs magistranti

Annotatsiya: Xalqaro savdo va hamkorlik ko'plab mamlakatlarda yuqori foyda olish uchun asos bo'lib xizmat qiladi, masalan, bugungi kunda rivojlanayotgan mamlakatlar rivojlangan va o'tish davrini boshdan kechirayotgan mamlakatlarga har xil turdagi tovarlar va xizmatlar eksport qiladi. Bugungi kunda Xitoy va Hindiston xalqaro savdo bo'yicha eng tez rivojlanayotgan mamlakatlar qatoriga kiradi. Xalqaro savdoning yana bir afzalligi shundaki, u ko'plab mamlakatlarda qashshoqlikni kamaytirishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: Xalqaro savdo, tovar aylanmasi, eksport va import, kooperatsiya, tovar-pul, jahon bozori, savdo uylari, banklar, sug'urta, fond birjasi, xomashyo.

Kirish: Xalqaro savdo - bu turli davlatlar va milliy iqtisodiyotlar o'rtasida tovar va xizmatlar almashinuvi jarayoni. Xalqaro savdo uzoq vaqtdan beri mavjud bo'lsa-da, faqat 19-asrga qadar deyarli barcha rivojlangan mamlakatlar xalqaro savdoda ishtirok eta boshladilar. Xalqaro savdo tashqi savdo aylanmasi, eksport va import, savdo balansi kabi ko'rsatkichlar bilan tavsiflanadi. Xalqaro savdo va kooperatsiya ko'pgina mamlakatlarda yuqori foyda olish uchun asos bo'lib xizmat qiladi, masalan, bugungi kunda rivojlanayotgan mamlakatlar rivojlangan va o'tish davridagi iqtisodiyoti bo'lgan mamlakatlarga har xil turdagi tovar va xizmatlar eksport qilmoqda. Bugungi kunda Xitoy va Hindiston xalqaro savdo bo'yicha eng tez rivojlanayotgan mamlakatlar qatoriga kiradi. Xalqaro savdoning yana bir afzalligi shundaki, u ko'plab mamlakatlarda qashshoqlikni kamaytirishga qaratilgan. Hindistonda 60-70-yillarda qashshoqlik atigi 1 foizga kamaymagan, ammo vaqt o'tishi bilan globallashuv va integratsiya ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish, ta'lim va boshqa barcha sohalarda o'sishga olib keladi. Xalqaro hamkorlikning kuchayishi ta'lim va sog'liqni saqlashni yaxshilashga olib keladi. Bugungi kunda xalqaro savdo aloqalari, ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlarning bu sohadagi ulushi chuqurlashmoqda. Xalqaro savdo 2024 yilda 4,7 foizga o'sishi prognoz qilinmoqda, bu so'nggi ikki yildagi 2,2 foizdan ko'proq va undan orqada rivojlangan davlatlar turibdi. Bizga ma'lumki, tashqi savdoning o'sishi bilan jahon iqtisodiyoti ham o'sadi. 2024 yil rejasi o'tgan yilga nisbatan 4,7% ga ko'p bo'lsa-da, bu ko'rsatkich 20 yillik o'rtacha 5,3% dan past; Ushbu sekin o'sishning asosiy sabablaridan biri rivojlangan mamlakatlarning qo'shma importiga bo'lgan talabning o'sishi bo'lib, u 2,1% ga o'sdi. Eksport nuqtai nazaridan rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar faqat kichikroq miqyosda o'sadi (rivojlangan mamlakatlarda 1,5% va rivojlanayotgan mamlakatlarda mos ravishda 3,3%). 2023-yilda dollarlik tovarlar eksporti 2,8 foizga oshib, 18,8 trillion dollarni tashkil etdi; Savdo xizmatlari eksporti ushbu davrda 5,5 foizga o'sib, 4,6 trillion dollarni tashkil etdi. Mutaxassislar fikricha, jahon bozori yalpi ichki mahsuloti bozor kursining 3 foizini tashkil etadi va 2025-yilda 3,1 foizga yetishi kutilmoqda.

Usul va tavsiya: Xalqaro savdo tendentsiyalari. Bugungi kunda transport va axborot kommunikatsiyalari narxining sezilarli darajada pasayishi kuzatildi va geosiyosat xalqaro savdo tizimida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Oxirgi 30 yil ichida tovar va savdo xizmatlari yiliga

o'rtacha 7 foizga o'sib, mos ravishda 18 trillion dollar va 4 trillion dollar cho'qqisiga yetdi. 1990 va 2021 yillarda rivojlanayotgan mamlakatlar jahon eksporti va importining ulushiga to'g'ri keldi. sezilarli o'sish kuzatildi; Uning jahon eksportidagi ulushi 34 foizdan 47 foizga oshdi; Jahon importining ulushi 29% dan 42% gacha ko'tarildi, bunda opsiya mamlakatlari ortib borayotgan rol o'ynaydi; So'nggi bir necha o'n yilliklarda jahon savdosi xuddi global ishlab chiqarish sur'ati kabi deyarli ikki baravar oshdi va bu xalqaro ta'minot zanjiri darajasi oshib borayotganini va qo'shilgan qiymatning juda muhim ahamiyat kasb etayotganini anglatadi.

Bugungi kunda xalqaro savdo bir qator sabablarga ko'ra o'sib bormoqda va pasaymoqda. Rivojlangan mamlakatlar xalqaro savdoda yetakchi rol o'ynaydi. Jahon savdosining hozirgi holatini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, xalqaro savdo so'nggi o'n yilliklarda jadal rivojlanib va takomillashib bormoqda. Unda nafaqat rivojlangan, balki rivojlanayotgan va o'tish davridagi iqtisodiyotlar ham faol ishtirok etmoqda va har bir davlat ishtirok etishiga qarab o'z iqtisodiy manfaatlariga ega. Biroq rivojlangan davlatlar tomonidan tashqi savdo aloqalariga katta e'tibor qaratilayotgani va mamlakatning yuqori iqtisodiy salohiyati bugungi kundagi jahon savdosining istiqboldagi strategiyasini belgilab beradi.

Jahon bozori - bu xalqaro mehnat taqsimotida ishtirok etish orqali o'zaro bog'langan mamlakatlar o'rtasidagi barqaror tovar-pul munosabatlari tizimi. Xalqaro savdo aloqalari qadimda mavjud bo'lgan, mamlakatlar o'rtasidagi iqtisodiy va siyosiy munosabatlar milliy davlatlarning paydo bo'lishi bilan boshlangan, biroq jahon bozori (jahon xo'jaligiga asoslangan) ko'plab mamlakatlar, keyin esa dunyoning barcha mamlakatlari savdosini o'z ichiga olgan. faqat yigirmanchi asrda shakllanadi. asrning boshida qaror qildi. Yirik mexanizatsiyalashgan ishlab chiqarishga o'tish milliy bozor chegaralarini kengaytirdi, tashqi savdo esa mamlakatning ichki rivojlanishini to'ldiradigan omildan mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishning zaruriy shartiga aylandi. Agar ixtisoslashuv mamlakatda ma'lum tovarlarni arzon va sifatli ishlab chiqarishga, tovar ishlab chiqarishda resurslardan unumli foydalanishni ta'minlashga imkon bersa, u holda bu tovarlar ko'p miqdorda yaratiladi va jahon bozoriga chiqariladi. Bir mamlakatda mavjud bo'lmagan yoki ishlab chiqarilishi mumkin bo'lmagan tovarlar jahon bozorida sotib olinadi. Jahon bozorida alohida narxlar - jahon narxlari amal qiladi; Birja ulgurji va xalqaro birjalar orqali amalga oshiriladi

Tashqi iqtisodiy faoliyatning asosiy tamoyillari quyidagilardan iborat:

- tashqi iqtisodiy faoliyat erkinligi va iqtisodiy mustaqilligi;
- tashqi iqtisodiy faoliyat subyektlarining tengligi;
- savdo-iqtisodiy munosabatlarda kamsitmaslik;
- tashqi iqtisodiy faoliyatda o'zaro manfaatdorlik;
- tashqi iqtisodiy faoliyatning huquq va qonuniy manfaatlarini davlat tomonidan himoya qilish.

Tashqi iqtisodiy faoliyatning asosiy yo'nalishlari quyidagilardan iborat:

- xalqaro iqtisodiy va moliyaviy hamkorlik;
- tashqi savdo faoliyati;
- xorijiy investitsiyalarni jalb qilish;
- O'zbekiston Respublikasidan tashqarida investitsiya faoliyati.

O'zbekiston Respublikasining tashqi iqtisodiy faoliyati to'g'risidagi qonun hujjatlariga muvofiq ishlab chiqarish, moliya, bank va sug'urta, ta'lim va kadrlar tayyorlash, turizm,

sog'liqni saqlash, fan-texnika, madaniyat, ekologiya, gumanitar va boshqa sohalardagi xalqaro iqtisodiy va moliyaviy hamkorlik. xorijiy davlatlarning yuridik va jismoniy shaxslari, shuningdek, xalqaro tashkilotlar bilan o'zaro manfaatli aloqalarni o'rnatish va kengaytirishga qaratilgan.

Jahon bozori xalqaro fond birjalari, savdo uylari, banklar va sug'urta kompaniyalaridan iborat o'ziga xos infratuzilmaga ega. Jahon bozoridagi to'lovlar va hisob-kitoblar xalqaro pul, likvidlar, AQSH dollari, yapon iyenasi va yevro bo'lib xizmat qiluvchi barqaror, erkin konvertatsiya qilinadigan valyutalarda amalga oshiriladi. Jahon bozorida ixtisoslashgan xalqaro birjalarning katta segmentlari mavjud. Maye, Chikago don birjasi, Liverpool paxta birjasi va London rangli metallar birjasi, shuningdek, jahon bozoridagi xalqaro savdo birjalari, birjadan tashqari ikki tomonlama yoki ko'p tomonlama operatsiyalar.

Jahon bozoridagi savdoni maxsus tashkilot - Jahon savdo tashkiloti boshqaradi, u davlatlararo savdo qoidalari va qoidalarini belgilaydi, uning a'zolari erkin savdo qilish huquqiga ega.

Jahon bozorida sanoati rivojlangan mamlakatlarning ishtiroki ustun bo'lib, ular tayyor mahsulot ishlab chiqarishda (jahon eksportining 70% dan ortig'i), rivojlanayotgan mamlakatlar esa asosan xom ashyo va ishchi kuchi eksportida ishtirok etadi.

Mustaqillik yillarida O'zbekiston Respublikasining tashqi savdo aloqalarini liberallashtirish borasida amalga oshirilgan chuqur islohotlar natijasida tashqi savdoning geografik va tovar tarkibida sezilarli ijobiy o'zgarishlar ro'y berdi. Bugungi kunda O'zbekiston 45 dan ortiq davlat bilan o'zaro savdo aloqalarini o'rnatib, 1991-yildagi 2,1 milliard dollardan 2021-yilda 48,9 milliard dollarga yetdi. Qo'g'irchoq hajmiga yetdi. Shu bilan birga, mahsulot va xizmatlar eksporti 25,1 milliard dollarni, import 23,8 milliard dollarni, tashqi savdo balansi 2,3 milliard dollarni tashkil etdi.

Xulosa: Bugungi kunda O'zbekistonda xalqaro savdo ham muhim ahamiyatga ega. Yaqin kelajakda jahon bozorida narxi keskin tushib ketgan xomashyoni eksport qilish amaliyotidan tezroq xalos bo'lishimiz, tayyor raqobatbardosh mahsulotlar eksportini faol ravishda oshirishimiz va eksport qilinadigan mamlakatlar geografiyasini yanada kengaytirishimiz zarur. mahsulotlar yetkazib beriladi. Jahon xo'jaligi rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlaridan biri xalqaro iqtisodiy munosabatlarning intensiv rivojlanishi hisoblanadi. Buni mamlakatlar, mamlakatlar guruhlari, alohida firma va korxonalar o'rtasidagi savdo-iqtisodiy aloqalarning chuqurlashib borishi, iqtisodiy hayotning globallashuvi, milliy iqtisodiyotning ochiqligining kuchayishi, mamlakatlarning iqtisodiy integratsiyasi va mintaqaviy xalqaro hamkorlik strategiyasining chuqurlashuvida ko'rish mumkin. iqtisodiy munosabatlar. Inqirozga qarshi choralar dasturining yana bir yo'nalishi - mahalliy eksportchilarni qo'llab-quvvatlash va rag'batlantirish, ularning eksport salohiyatini mustahkamlash bo'yicha ko'rilayotgan amaliy chora-tadbirlardir. eksportga yo'naltirilgan korxonalarining tashqi bozorlarda raqobatbardoshligini qo'llab-quvvatlash va eksportni rag'batlantirishning qo'shimcha omillarini yaratish bo'yicha aniq chora-tadbirlarni amalga oshirishga alohida e'tibor qaratildi.

Ayniqsa:

- korxonalariga aylanma mablag'larni to'ldirish uchun Markaziy bankning qayta moliyalash stavkasining 70 foizidan ko'p bo'lmagan stavkada 12 oygacha bo'lgan muddatga imtiyozli kreditlar berish:

- xorijiy investitsiyalar ishtirokida tashkil etilgan tayyor mahsulot ishlab chiqarishga ixtisoslashgan korxonalarni byudjetga barcha soliq va yig'implardan ozod qilish muddatini uzaytirish, qo'shilgan qiymat solig'i bundan mustasno.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasining "Byudjet kodeksi". T: "O'zbekiston" 2014.01.01
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni Sh. Mirzeyoyev "O'zbekiston Respublikasini rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida" PF-4947. 17.02.2017. <https://lex.uz/docs/-310736>
3. Jahon iqtisodiyoti va xalqaro iqtisodiy munosabatlar -- Vahobov A.V., Xojiboqiyev Sh.X. , va Tojiboyeva D.A
4. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Xalqarosavdo>